

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Sosyo-Kültürel Entegrasyon ve Aidiyet: Ankara'daki Suriyelilerin Deneyimleri Bağlamında Bir Değerlendirme

Socio-Cultural Integration and Belonging: An Evaluation in the Context of the Experiences of Syrians in Ankara

Hacı ÇEVİK¹, Sema BUZ²

¹Arş. Gör. Hacettepe Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü,
haci1cevik@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-6374-1231

²Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü,
semabuz@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-8326-3732

Başvuru: 31.12.2021
Kabul: 11.04.2022

Atf:
Çevik, H. Ve Buz, S. (2022). Sosyo-
kültürel entegrasyon ve aidiyet:
Ankara'daki Suriyelilerin deneyimleri
bağlamında bir değerlendirme.
Toplum ve Sosyal Hizmet, 33(2), 509-
536. DOI:10.33417/ tsh.1051734

ÖZ

Bu araştırma, Türkiye'deki sosyo-kültürel entegrasyon politikalarından ve yerel toplum ile kurulan ilişkilerden doğrudan etkilenen Suriyeli mültecilerin aidiyet duyguları ile ilgilidir. Araştırmada ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yaşamda toplumun tüm bireylerinin etkin katılımını öngören ve karşılıklılık ilkesini içeren entegrasyon politikalarının sosyal ve kültürel boyutları ele alınmıştır. Bu araştırma entegrasyonun farklı boyutlarının birbirine içkinliğini kabul eden fakat sosyo-kültürel boyutu ön planda tutan bir perspektif ile yapılmıştır. Araştırmada, Ankara'daki Suriyeli mültecilerin, toplumsal ve bireysel aidiyet duygularını anlamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Ankara'nın Altındağ ve Mamak ilçelerinde yaşayan 10 Suriyeli mülteci ile yarı yapılandırılmış form aracılığıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden elde edilen veriler, Suriyeli mültecilerin sosyo-kültürel entegrasyon algıları ve beklentileri çerçevesinde sosyal, kültürel, dinsel, mekânsal ve sınıfsal aidiyetleri temelinde analiz edilmiştir. Görüşmelerde sosyo-kültürel entegrasyon ve aidiyet duygusu çerçevesinde yapılan değerlendirmelerin ağırlıklı olarak maruz kalınan sosyal dışlanma deneyimleri ile beraber ele alındığı görülmüştür. Diğer taraftan Suriyeli mülteciler, sosyo-kültürel entegrasyon deneyiminde önemli bir yere sahip olan öz-kimlik tanımlamalarını mevcut olumsuz "Suriyeli" kimliği bağlamında değerlendirerek, bu kimliğin kendileri üzerinde yarattığı baskı sonucunda Türkiye'ye aidiyet duygularının gelişmediğini ifade etmektedirler.

Anahtar kelimeler: Sosyo-kültürel entegrasyon, kimlik, kültür, aidiyet, sosyal dışlanma

ABSTRACT

This research is about the sense of belonging of Syrian refugees, which is directly affected by the socio-cultural integration policies in Turkey and the relations established with the local community. In the research, the social and cultural dimensions of the integration policies, which envisage the active participation of all members of the society in economic, political, social and cultural life and include the principle of reciprocity, are discussed. This research was conducted with a perspective that accepts the immanence of different dimensions of integration, but prioritizes the socio-cultural dimension. In this research, it is aimed to understand the social and individual sense of belonging of Syrian refugees in Ankara. For this purpose, 10 in-depth interviews were conducted with Syrian refugees living in Ankara's Altındağ and Mamak districts through a semi-structured form. The data obtained from these interviews were analyzed on the basis of social, cultural, religious, spatial and class belongings within the framework of the socio-cultural integration perceptions and expectations of Syrian refugees. In the interviews, it was seen that the evaluations made within the framework of socio-cultural integration and sense of belonging were mainly discussed together with the experiences of social exclusion. On the other hand, self-identity definitions, which have an important place in the experience of socio-cultural integration, are evaluated by refugees in the context of their

current negative “Syrian” identity, and they state that their sense of belonging to Turkey cannot develop as a result of the pressure this identity creates on them.

Keywords: *Socio-cultural integration, identity, culture, belonging, social exclusion*

GİRİŞ

Türkiye, 2011 yılından itibaren yoğun bir şekilde devam eden Suriye iç savaşı ve bölgesel çatışmaların etkisiyle önemli göç ülkelerinden birisi haline gelmiştir. Literatürde uzun bir süre sadece bir “geçiş ülkesi” olarak tanımlanan ve “göçler çağında” (Castles ve Miller, 1998) “varış” ülkesi konumuna gelen Türkiye’de, Ekim 2021 itibarıyla Geçici Koruma Statüsünde 3,6 milyon Suriyelinin yanı sıra çeşitli ülkelerden gelen 330 bin kişi de farklı statülerde yaşamlarını sürdürmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2021). Türkiye 10 yılı aşan mültecilerle¹ beraber yaşama pratiği bağlamında, daha önce böylesi bir kitlesel göç hareketi ile karşılaşmadığı için ekonomik, politik ve toplumsal düzenlemelere ihtiyaç duymuştur.

Göç yönetimi politik, yasal, ekonomik ve toplumsal alanda önemli yönetim becerilerini gerektiren çok boyutlu ve çok aktörlü bir süreç olarak ifade edilebilir. Bu süreçte diğer alanlarla ilişki içerisinde, toplumsal yaşamın her alanını doğrudan etkileyen entegrasyon politikaları öne çıkmaktadır. Türkiye’nin “geçici” düzenlemeleri içerisinde karmaşık ve çok boyutlu bir süreç olan entegrasyon² politikaları her ne kadar yasal düzenlemelerde vurgulansa da uygulamada pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunların, entegrasyonun sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanlarda köklü düzenlemeler yapmayı gerektirmesi ve aidiyet ve kimliğin öznel boyutlarının yarattığı zorluklar ile ilgili olduğu ifade edilebilir. Bir “belirsizlik” alanı olarak varlığını korumaya devam eden entegrasyon, çoğulcu toplumun tüm bireylerinin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşamda etkin katılımı ve karşılıklı ilişkilerini mümkün kılan, ortak aidiyetleri ulusal ve yerel düzeyde teşvik eden çok aktörlü bir süreç olarak tarif edilebilir. Bu çalışmada entegrasyon politikalarının sosyal ve kültürel boyutları üzerinde durulmaktadır. Entegrasyonun farklı boyutlarının birbirine içkinliğini kabul eden fakat sosyo-kültürel boyutu ön planda tutan bu çalışmada, saha araştırmasına dayanarak Ankara’daki Suriyeli mültecilerin, yaşadıkları topluma yönelik aidiyetleri üzerinden bir tartışma yürütülmektedir.

¹ Bu çalışmada mülteci kavramı, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme’nin güncellenmiş hali olan 1967 Protokolü’nde tanımlandığı anlamıyla kullanılmaktadır. Türkiye, bahsedilen sözleşmeye taraf olmasına karşın mülteci statüsüne koyduğu coğrafi çekince ile ülkesine gelen kişiler için farklı hukuki statüler tanımlamaktadır. Suriye’den Türkiye’ye zorunlu olarak gelen kişiler için “Geçici Koruma Statüsü”, Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin dışındaki ülkelere gelen kişilere yönelik ise “şartlı mülteci statüsü” tanımlanmaktadır. Ancak bu çalışma, zorunlu göçe maruz kalmış ve uluslararası sözleşmelerde tanımlanan “mülteci” statüsüne dahil olabilecek kişileri, Türkiye’nin hukuksal statülerinden bağımsız olarak ele almaktadır.

² Türkiye’deki göç alanındaki yasal düzenlemelerde sıklıkla “uyum” kavramı kullanılmaktadır. Uyum kavramı ilk olarak göçmenlerin yaşadıkları sorunlar ve yerleştikleri ülkenin kültürel yapısı ile bütünleşmeleri ile ilgili yapılan çalışmalarda kullanılmıştır. Son dönemlerde uyum kavramı yerine, göçmenlerin yeni kültüre uyum sağlamalarının yanı sıra kendi sosyal ve kültürel yapılarını da koruyabilmelerini içeren entegrasyon kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada entegrasyon kavramı, “kuralların” öğrenilmesini içeren uyum kavramının aksine karşılıklılık üzerine kurulmuş ve çok boyutluluğa vurgu yapması bağlamında tercih edilmiştir. Bu çalışmanın bağlamı kavramsal tartışmaların dışındadır. Bu nedenle daha geniş bir kavramsal tartışmayı içeren metinlere bkz. (Berry, 1997; Entzinger ve Biezeveld, 2003).

Bu çalışmanın amacı, on yılı aşkın bir süredir Türkiye’de yaşayan ve nüfusun önemli paydaşlarından birisi haline gelen Suriyeli mültecilerin, Türkiye toplumuna yönelik bakış açıları bağlamında aidiyet duygusunun ortaya çıkarılması ve bu bakış açısını belirleyen/belirleme gücüne sahip olan merkezi göç politikalarının tartışmaya açılmasıdır. Bu bağlamda sosyo-kültürel entegrasyon politikaları ve bu politikaların toplumsal yansımaları ele alınmıştır. Göç politikalarına ek olarak mevcut politikalardan ve toplumsal yapıdan doğrudan etkilenen Suriyeli mültecilerin sosyo-kültürel entegrasyon algıları ve beklentileri çerçevesinde gelişen aidiyetleri araştırmacılar tarafından yürütülmüş bir saha araştırması neticesinde ortaya çıkan nitel veriler bağlamında analiz edilmiştir.

Göç Politikalarının Önemli Bir Bileşeni Olarak Entegrasyon

Sosyo-kültürel entegrasyon kavramını anlamak için genelden özele doğru bir kavramsal akış ön açıcı olacaktır. Göçmenlerin göç ettikleri yeni kültürel ve toplumsal yapıya uyum sağlamalarının yanında kendilerine ait olan kimliksel özelliklerini de devam ettirebilmelerini içeren entegrasyon kavramı, göç literatüründe sıklıkla tercih edilmektedir. Göç Terimleri Sözlüğü’nde entegrasyon, “göçmenlerin hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası olarak kabul edildiği süre” olarak tanımlanmış olup, genellikle göçmenler ve ev sahibi toplumlar arasında iki yönlü bir sürece atıfta bulunur (IOM, 2019).

Aynı zamanda entegrasyon farklı boyutları olan karmaşık bir süreç olarak ele alınmaktadır. Entzinger ve Biezeveld (2003, s. 5) entegrasyonun dört boyutu olduğunu ifade etmektedir: 1) Sosyo-ekonomik, 2) Kültürel, 3) Hukuki ve politik, 4) Ev sahibi toplumun göçmenlere karşı tutumu. Entegrasyonun bu farklı boyutlarının hepsinin ölçülmesi ve açıklanması kolay olmamakla birlikte, temel olarak hem teknik (sistemsel/maddi), hem de kültürel (sosyal/manevi) olmak üzere iki yönlü olarak ilerlemesi gereken bir süreç olduğu aşikârdır (Entzinger ve Biezeveld, 2003). Bu bağlamda toplumsal aktörlerin ekonomik, politik ve kültürel perspektifleri, entegrasyon sürecini doğrudan etkilemektedir. Kapitalist üretim ilişkilerinden etkilenerek şekillenen toplumsal yapılarda ekonomik entegrasyon boyutu sıklıkla öncelenmektedir. Sosyo-kültürel entegrasyon boyutu ise “kendiliğinden” gelişmesi beklenen, gündelik yaşam ilişkilerinde toplumsal aktörlerin bakış açıları doğrultusunda “inşa” edilen/edilmesi gereken bir süreç olarak görülmektedir.

Kimlik, Kültür, Kültürleşme

Kimlik ve kültür kavramlarının göç literatüründeki karşılıkları sosyo-kültürel entegrasyonu anlamak açısından önemlidir. Kimlik çok boyutlu ve dinamik yapısı nedeniyle sınırları belirgin olmayan karmaşık bir yapıya sahiptir (Cuhe, 2013, s. 128). Giddens ve Sutton (2014, s. 265) kimliğin, insanın kişiliğini ve grubun özelliklerini belirleyen, benlik algılarıyla ilişkili ayırt edici bir özelliği olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda kimlik “öteki”lerden ayıran özellikler bütünü olarak ele alınabilir. Sosyo-kültürel entegrasyon bağlamında kimliğin bireylerin ve toplulukların diğer birey ve topluluklarla ilişkilerini belirleyen ayırt edici özelliği önemlidir. Çünkü, göç hangi amaçla ve hangi yollarla gerçekleşmiş olursa olsun ekonomik, politik, kültürel ve sosyal yapıların değişmesini tetiklemektedir.

“Göç sonucunda sınırlar çiğnenir, kültürler karışır ve kimlikler belirginliklerini kaybeder, çok-kültürlü kimlikler meydana gelir” (Özyurt, 2011, s. 531).

Homojen kimliksel özellikler, göçün ardından karşılaşılan her iki kültür için değişimi zorunlu hale getirmektedir. Heterojen bir kimlik ve kültür yapısını yeni deneyimleyen birey ve toplumlar bu duruma uyum sağlama konusunda zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu zorluklar, toplumsal alanda uzun yıllarca biriktirilen bir özellik olarak kültürel yapının sınırlarının genişlemesi ile doğrudan ilişkilidir. Bir toplumun kültürü, ortak inançların, normlarının, değerlerinin, ritüellerinin, dilinin, tarihinin, bilgisinin ve sosyal karakterinin toplamıdır (Bruce ve Yearley, 2006, ss. 58–59). Diğer taraftan kültürün güçlü yapısına rağmen, bir insan üretimi olarak “değişebilir/değiştirilebilir” özelliği nedeniyle, göç ile topluluklar arasında kurulan iletişimde kültürel etkileşimin/değişimin olması kaçınılmazdır.

İki farklı toplumun bir araya gelmesi sonucunda kimlik ve kültür alanındaki bu genişleme ve/veya belirsizleşme göç literatüründe kültürleşme olarak ele alınmaktadır. Kültürleşme iki boyutlu olarak incelenmektedir. Tek boyutlu kültürleşmede, göç eden kişinin ya sadece kendi kültürünü devam ettirmesi ya da yeni kültüre asimile olması söz konusudur (Bourhis, Moise, Perreault ve Senecal, 1997). İki boyutlu kültürleşmede ise göç eden bireyin her iki kültüre ait özellikleri bir arada devam ettirmesi ve bir kaynaşma durumu söz konusudur (Berry, 1980, 1990). Kültürleşmeyi farklı boyutları ile ele alan Berry, göçmen grupların, toplumsal alanda ev sahibi toplumun kültürel ve sosyal ilişkileri çerçevesinde geçirdiği değişimle birlikte kültürel özelliklerini de koruyabilmelerine işaret etmiştir (Berry, 2005; Saygın ve Hasta, 2018, s. 314).

Son yıllarda kültürleşme modelleri içerisinde Berry’nin iki boyutlu ve dört yönelimli modeli eleştirilere maruz kalmıştır. Stuart ve Ward (2011), çeşitli göçmen grupları ile ilgili yaptıkları çalışmalarda “*dengeye ulaşma*” (reaching a balance) kavramını öne sürmüş, Berry’nin geliştirdiği kültürleşme modelinin, bireylerin gündelik yaşamları bağlamında eksik kaldığını iddia etmişlerdir (Stuart ve Ward, 2011). Kimlik ve kültür özellikleri gündelik yaşam ilişkilerinde görünür olmaktadır. Gündelik yaşamdaki ilişkilerde kültürel özellikler doğrudan belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, çalışmanın odağındaki sosyo-kültürel entegrasyon ve aidiyete ilişkin eğilimleri gündelik yaşam ilişkileri çerçevesinde izleyebilmek için Stuart ve Ward’ın teorik perspektifi (2011) yol gösterici olacaktır.

Sosyo-Kültürel Entegrasyon

Göç literatüründe sosyo-kültürel entegrasyonun, azınlık gruptaki bireylerin yeni hayatlarında günlük yaşamlarını olumlu ve olumsuz yanlarıyla yönetebilme becerisi olarak tanımlandığı söylenebilir (Aycan ve Berry, 1996; Ward ve Rana-Deuba, 1999). Aynı zamanda, sosyo-kültürel entegrasyon baskın grupta iletişim, etkileşim, özdeşleşme, kültürel uzaklık, dil ve kültürel uyum stratejileri ile ilişkilidir (Ward ve Rana-Deuba, 1999). Ataca ve Berry’e (2002) göre, sosyo-kültürel uyum göç eden bireylerin baskın kültürün özelliklerini ve günlük sorunlarla baş etmeyi öğrenmelerini de bünyesinde barındırmaktadır (Saygın ve Hasta, 2018, ss. 320–322).

Banting ve Soroka (2012), sosyo-kültürel entegrasyonu, kişinin kendi etnik-ırksal kültürü ve ev sahibi toplumun kültürüne ait olma, özdeşleşme veya bağlılık duygusu olarak görmektedir. Nihai olarak, sosyo-kültürel entegrasyon, eşzamanlı olarak sosyal-psikolojik özdeşleşme veya “aidiyet duygusu” bağlamında hem içinde olunan topluma hem de kendi etnik kökeni, kültürü ve diline olan bağlılık olarak tanımlanabilir.

Sosyo-kültürel entegrasyon tanımının içerdiği aidiyet bir gruba üye olmak, grubun diğer üyeleri tarafından kabul edilmek ve üye olunan grupla bilişsel, duygusal ve davranışsal birtakım bağlara sahip olmak anlamına gelmektedir (Taşkesen, 2021, s. 16; Yuval-Davis, 2004, s. 235). Aidiyet, kimlik özelliklerinin ötesinde bir anlama sahiptir. Temel bir ihtiyaç olarak değerlendirilen aidiyet, toplumun diğer üyeleri ile ilişki kurma, kabul görme, kabullenme ve sosyal bir grubun parçası olma ile ilişkili ele alınmaktadır (Baumeister ve Leary, 1995, s. 497).

Göç Politikalarında Sosyo-Kültürel Entegrasyonun Yeri

Aidiyet duygusunu geliştirip toplumsal bütünleşmeyi sağlamanın önemli faktörlerinden birisi göç edilen yerde uygulanan göç politikalarıdır. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne taraf olan ülkeler arasında yer almasına karşın, mevcut sözleşmelere koyduğu çekinceler neticesinde son kitlesel göç akınına yönelik kendine özgü bir göç yönetimi anlayışı geliştirmiştir. Öncesinde sistematik bir göç rejimine sahip olmayan Türkiye’de 2013 yılında çıkarılan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Suriye’den gelen kitlesel göçün yönetiminin yasal dayanağı oluşmuş, yine YUKK çerçevesinde 2014 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Geçici Koruma Yönetmeliği yayınlanmıştır (YUKK, 2013). Yönetmelik uluslararası sözleşmelerin tanımladığı mültecilik statüsünden farklı olarak Geçici Koruma Statüsü olarak isimlendirilen yeni bir statü tanımını beraberinde getirmiştir.

Bu yasal düzenlemelerin uygulayıcısı olarak merkezi bir kurum ihtiyacı göç akınının ilk günlerinden itibaren dillendirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda YUKK ile göç yönetiminin merkezi kurumu olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) 2013 yılında kurulmuştur. Göç İdaresi, İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak mevcut göç akınına yönetmek üzere merkezi politika üreten ve mülteci toplumunu kuşatan bir işleve sahiptir. Kurum, yabancı ve uluslararası korumaya ihtiyacı olan kişilerin ilk kayıt işlemlerinden sınır dışı edilmelerine; çalışacakları iş yerlerindeki kuralların belirlenmesinden gündelik hayata kadar tüm alanlarda düzenleme yapma yetkisine sahiptir.

Özellikle Suriye’den gelen mültecilerin hukuksal statüleri bağlamında tanımlanan “geçici koruma rejimi” geçici olacağı varsayılan göçün kalıcılılaşması ile önemli sorunları beraberinde getirmiştir. Her alanda vurgulanan ve göç rejiminin ana karakteristik özelliği haline gelen “geçicilik” ile entegrasyon kavramının kullanılması oksimoron bir yapının varlığını kanıtlar niteliktedir. Kalıcılılaşma ve toplumsal bütünleşmeyi içinde barındıran entegrasyon politikalarının “geçicilik” vurgusu ile ele alınması, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel olarak yönetim “belirsizliğinin” ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Suriyeli mültecilerin entegrasyonunu zorlaştıran ve aidiyet duygusunun gelişimini engelleme potansiyeli olan göç yönetimi perspektifi, özellikle gündelik yaşam ilişkilerinde yerel toplum üyeleri ile artan “temasın” sonucunda görünür olmaya başlamıştır. Son dönemlerde yapılan araştırmalara göre Türkiye’de “yeni” bir etnik kimliğin toplumsal alandaki görünürlüğü ile bağlantılı olarak “Suriyeli” imgesine yönelik, suça daha yatkın oldukları, güvenlik sorunu yarattıkları, ekonomik, sosyal ve kültürel bozulmaya neden oldukları gibi olumsuz bakış açılarının mevcudiyetinin göç yönetimi perspektifi ile ilişkisi, üzerine düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Böylesi bir toplumsal gerçeklik karşısında, mevcut göç politikalarının “geçicilik” vurgusu bağlamında sosyal ve kültürel entegrasyon politikaları giderek daha karmaşık bir görünüm kazanmaktadır.

2013 yılında çıkarılan YUKK, uyum politikalarına atıfta bulunmasına rağmen uyuma yönelik faaliyetler uzunca bir süre göç yönetiminde karşılık bulamamıştır. Göç politikalarında entegrasyon konusunun nasıl ele alındığı ve faaliyetlerinin neler olabileceğinin kapsamlı olarak görüldüğü ilk yer, 2018 yılında yayınlanan “*Göç Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı*” isimli politika belgesidir (GİGM, 2018). Bu Eylem Planı, İçişleri Bakanlığı ve GİGM tarafından “etkin bir uyum politikasının temellerini oluşturmak” amacıyla 2018-2023 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Bu araştırmanın kapsamı çerçevesinde sosyal ve kültürel entegrasyon boyutlarına yönelik eylem planı incelendiğinde, örneğin “kültür” kavramının 74 defa kullanıldığı görülmektedir. “Kültür kavramının kullanıldığı bölümlerde kültürel farklılıklara duyarlılık, etkin kültürlerarası iletişim, kültürel çeşitlilik ve çokkültürlülük gibi ifadeler yer almaktadır. “Kültürel çeşitliliğin getirdiği zenginlikleri vurgulayan çalışmaların yapılması”, “belediyelerin çokkültürlülüğü yönetebilmesi”, “yerel topluma yönelik kültürel çeşitliliğe ilişkin bilinçlendirme çalışmaları yapılması”, “göçmenlerin kültürel uyumunu sağlamak amacıyla kültür ve sanata erişimlerinin kolaylaştırılması” gibi söylemsel düzeyde, kültürel çeşitliliğe vurgu yapan ve kültürler arası iletişim ve etkileşimin eşitsiz yapısını ortadan kaldırmayı hedefleyen ifadeleri görmek mümkündür (GİGM, 2018b)” (Çevik, 2021, s. 103). Söylemsel düzlemde belirtilen bu politikaların genel ifadelerle ele alındığı, uygulamada nasıl bir somut karşılık bulacağı ve etkilerinin nasıl değerlendirileceği konularının belirsizliğini koruduğu ifade edilebilir.

Sosyo-Kültürel Entegrasyon, Aidiyet ve Sosyal Hizmet

Sosyo-kültürel entegrasyon ve aidiyet duygusu farklı boyutlar ve aktörlerin dahil olduğu karmaşık bir yapı içerisinde gelişmektedir. Göç eden kişilerin aidiyet duyguları ile ilgili olan sosyo-kültürel entegrasyon deneyiminin olumlu gelişiminde göçmen ve mültecilerin bütüncül iyilik halleri bağlamında sosyal politikalar ve sosyal hizmet uygulamaları öne çıkmaktadır. İyilik hali farklı temellerden kaynaklanıyor olsa da genel olarak fiziksel, psikolojik ve sosyal yönlerden insan hak ve onuruna yaraşır standartlarda olmayı ifade etmektedir. İyilik hali maddi refah, sosyo-ekonomik düzey ve eşitlik gibi toplumsal konuları da içinde barındırmaktadır (Attepe-Özden, Pak ve İçağasioğlu-Çoban, 2017, s. 91’den akt. Buz ve Dikmen, 2021, s. 228). Mcnaught iyilik halinin öznel ve nesnel bileşenlerden oluşan bir uygulama ve araştırma alanı olduğunu ifade etmektedir. Buna göre iyilik hali

bireysel öznellik, aile, topluluk, toplum ile ilişkili; çevresel, coğrafi, sosyo-ekonomik ve politik güçler ile ilişkilidir (Buz ve Dikmen, 2021, s. 229). Bu çerçevede göç olgusu ile ilişkili olarak ortaya çıkan yoksulluk, gelir adaletsizliği, sosyal ve kültürel eşitsizlikler gibi sosyal sorunlar göçmen ve mültecilerin refah politikalarına ve sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyacını arttırmaktadır (Güldalı ve Buz, 2021, s. 703).

Mülteciler için “göç, yaşadığı yeri, ülkesini, yaşama biçimini, ailesini ve arkadaşlarını, sosyal destek sistemlerini, sosyal statülerini, kültürlerini, dinlerini ve güven duygularını kaybetmek anlamına gelmektedir” (Afyonoğlu, 2020, s. 304; Pepworth ve Nash, 2017). Özellikle zorunlu göçe maruz kalan kişiler, temel ihtiyaçların karşılanmasından, eğitime erişim, sosyal yaşama katılımdan kültürel farklılıklara kadar bir dizi sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlar göçmen ve mültecilerin doğrudan entegrasyon süreçleri ile ilişkilenen iyilik hallerinin farklı boyutlarını etkilemektedir (Buz ve Çevik, 2020). Bu çerçevede Suriyelilere yönelik sunulacak sosyal hizmetler doğrudan onların iyilik halini etkilemekte ve aidiyet duygusunun gelişimine önemli bir katkı sunmaktadır. Örneğin İncetahtacı-Günel (2020, ss. 247–249) tarafından yürütülen Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin karşılaştıkları sorunlar ve baş etme yöntemlerini konu edinen araştırmada, Suriyelilerin yaşadıkları sosyal sorunlara yönelik çok amaçlı, çok aktörlü ve çok katmanlı baş etme yöntemlerinin geliştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç bağlamında kırılan bir grup olarak değerlendirilen Suriyelilerin sosyal hizmetlere duyduğu ihtiyacın önemine vurgu yapılmaktadır. Yine benzer şekilde Bolgün (2020, ss. 364–365) tarafından Türkiye'nin farklı illerindeki toplumsal gruplar ile Suriyeliler arasındaki ilişkileri ve sosyal uyumu araştıran çalışmada da sıklıkla Suriyeli mültecilerin sosyal hizmet uygulamaları aracılığıyla sosyal uyumlarının artırılabilirliği ifade edilmektedir. Özellikle sosyal hizmetin birey ve toplum ile çalışmada kullandığı müdahale araçları olan sosyal, mesleki ve toplumsal rehabilitasyon çalışmalarının göçmenler ve yerel toplum üyeleri arasındaki bütünleşmeye katkıda bulunacağı söylenebilir (İçağasıoğlu-Çoban ve Turşucu, 2019).

Sosyal hizmet uzmanları sadece göçmenlere değil, aynı zamanda vatandaşlara yönelik sosyal uyumu sağlayacak hizmetler sunmak, göçmenlerle birlikte savunuculuk yapmak, doğru bilinen yanlışları düzeltmek konusundaki çalışmalarda aktif yer almaktadır (Afyonoğlu ve Buz, 2021). Sosyal hizmet açısından olumsuz toplumsal tutumları değiştirmeye yönelik toplum odaklı çalışmalar, savunuculuk ve lobicilik faaliyetleri entegrasyon açısından önemli katkılar sunmaktadır. Bu kapsamda göç ve mültecilik alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinde sosyal çalışmacılar, yerel halkla ilişkilerin geliştirilmesi ve yerel halka yönelik farkındalık çalışmalarını da içeren entegrasyona yönelik çalışmalar yürütmektedir (Şahin-Taşgın, 2021, s. 141).

Aidiyet duygusunun gelişimini engelleyen faktörlerden birisi olan sosyal dışlanma deneyiminin, mülteci gruplar içindeki sınıfsal, sosyal ve kültürel farklılıklara rağmen her kesimden mülteci için geçerli olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda sosyal hizmetlerin sınırlılıkları ve mülteci grupların sosyal hizmetlere erişimlerini kısıtlayan faktörler, dışlanmanın daha somut ve yakıcı şekilde deneyimlenmesine neden olmaktadır (İncetahtacı-Günel, 2020, s. 249). Yapılan farklı araştırmalarda

ortaya çıkan sonuçlara göre, yardıma ihtiyacı olmayan ve kamusal kaynakların tüketilmesine neden olan olumsuz “Suriyeli” imgesinin yerel toplum üyeleri arasında yaygın olduğu ifade edilebilir. Bu durum Suriyeli mültecilerin sosyal hizmet uygulamalarına erişimlerini kısıtlamakla birlikte sosyo-kültürel entegrasyon ve aidiyet duygularını da olumsuz etkilemektedir. Özellikle Suriyeli kimliğine yönelik toplumsal alanda ve medyada var olan olumsuz imgelemden kaynaklı olarak maruz kalınan dışlanma deneyiminin gruplar arası mesafeyi arttırdığı ve aidiyet duygusunun gelişimini engellediği ifade edilebilir (Bolgün, 2020, s. 356). Bu çerçevede gruplar arası “güç eşitsizliklerinin” farkında olan sosyal hizmet uygulamaları aracılığıyla ayrımcılığın önlenmesi ve mülteci grupların güçlenmesi, aidiyetin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır.

Diğer taraftan Suriyeli mültecilerin içerisinde yer alan çocuk, kadın, yaşlı, engelli, LGBTİQ gibi özel ihtiyaç sahiplerinin olduğu da göz önüne alındığında, sosyal hizmet uygulamalarının tek boyutlu bakış açısı ile uygulanamayacağı görülmektedir (Buz, 2007, ss. 42–46). Türkiye’de Suriyeli mültecilerle ilgili yapılan araştırmalarda, mültecilerin çok farklı sınıfsal, sosyal, kültürel ve cinsiyet özelliklerine sahip heterojen gruplar oldukları ve buna yönelik sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesinin gerekliliği sıklıkla ifade edilmektedir (Bolgün, 2020; İncetahtacı-Günel, 2020). Bu bağlamda göç politikaları çerçevesinde geliştirilen sosyal hizmet uygulamalarının bu heterojenliği göz önünde bulundurması sosyo-kültürel entegrasyonun çok boyutluluğu çerçevesinde önemlidir.

Sonuç olarak entegrasyon alanlarının çok boyutluluğunu göz ardı eden ve göçmen ve mültecileri homojen gruplar olarak değerlendirme eğilimine sahip olan merkezi politikaların derinlikli, kesişimsel ve çok katmanlı olmadığı söylenebilir. 2019 yılının Türkiye’de sosyal uyum yılı ilan edilmesi ile uyum konusuna dikkat çekilmiş olmakla birlikte henüz yukarıda sözü edilen eylem planı doğrultusunda çok sektörlü ve paydaşlı bir entegrasyon politikasının uygulandığını söylemek mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda Suriye’den gelen mültecilerin toplumsal bütünleşmesi ve aidiyet duygusunun gelişmesi önemli bir mücadele alanıdır. Bu nedenle, bu araştırma Suriyeli mültecilerin Türkiye toplumuna yönelik geliştirdiği aidiyet duygusunun kapsamı ile ilgili tartışmalara katkı sunmayı amaçlayarak planlanmıştır.

YÖNTEM

Türkiye’de sosyo-kültürel entegrasyon politikaları mevcut koşulların etkisi ile görünmez bir alan olarak varlığını sürdürmektedir. Bu görünmezliğin aksine, gündelik yaşam ilişkilerinde mülteci ve yerel toplum üyeleri arasındaki giderek artan “temas” bu alan ile doğrudan ilişkilidir. Farklı araştırmalarda³ ortaya çıkarılan yabancı düşmanlığı, mültecilere yönelik ayrımcılık eğilimleri, doğrudan sahip olunan kimlikler ile ilişkilidir. Sosyo-kültürel entegrasyonun göç politikaları içerisindeki “önemsiz” konumunun aksine gündelik yaşam ilişkilerinde belirleyici bir etkisi olduğu

³ Daha fazlası için bkz. (Aygüler ve diğerleri, 2020; Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016; Doğan, 2019; Ekinci, 2015).

görülmektedir. Bu bağlamda göç yönetimi perspektifi içerisinde entegrasyonun önemli boyutlarından birisi olan sosyo-kültürel entegrasyon boyutunun araştırılması önemlidir.

Bu çerçevede araştırma Ankara'da yaşayan Suriyeli mültecilerin, yaşadıkları topluma yönelik aidiyet duygularını ortaya koymak üzere planlanmıştır. Aidiyet duygusunun gündelik yaşam ilişkileri çerçevesindeki etkisi göz önünde tutularak araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın yöntemi olarak nitel araştırma yönteminin belirlenmesi, sosyo-kültürel entegrasyon deneyimi ve aidiyet duygusunun nicel verilerle anlaşılmasını engelleyen karmaşık yapısı ile ilgilidir. Nitel araştırmalar aracılığıyla, gündelik yaşamın yapısının, algıların, deneyimlerin, sosyal yapıların, söylemlerin ve ilişkilerin nasıl olduğunu anlamak mümkündür (Mason, 2002, s. 1). Bu nedenle, sosyo-kültürel entegrasyon deneyimi ve toplumsal gruplar arasındaki ilişkilerden süzülen algı ve duyguların anlamını araştıran bu çalışmada nitel yöntem tercih edilmiştir. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Mültecilerin kendilerini tanımladıkları kimlik özellikleri nelerdir?
- 2- Yerel toplum ile ilişkilerdeki sosyal, kültürel, dinsel benzerlikler ve farklılıklar mülteciler tarafından nasıl değerlendirilmektedir?
- 3- Suriyeli mültecilerin yerel toplum üyeleri ile kurulan gündelik yaşam ilişkileri ve dışlanma deneyimleri, sosyo-kültürel entegrasyona içkin aidiyet duygusunun gelişiminde nasıl bir etkide bulunmaktadır?

Araştırma Sahası

Bu araştırma kapsamında Ankara'nın Altındağ ve Mamak ilçelerinde yaşayan 10 Suriyeli mülteci ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sahası olarak belirlenen Ankara, nüfusuna oranla diğer kentlerle karşılaştırıldığında daha az sayıda mülteciye ev sahipliği yapan bir kenttir. Ekim 2021'de açıklanan resmi rakamlara göre nüfusunun %1,8'ine denk gelen 102.197 Suriyeli mülteci Ankara'da yaşamaktadır. Ankara, Türkiye'de nüfusa oranla en fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan kentler arasında 11. sırada yer almaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2021). Bu araştırma kapsamında Ankara'nın araştırma sahası olarak belirlenmesi, sosyo-kültürel entegrasyonun kavramsal içeriği ile doğrudan ilişkilidir. Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak idari mekanizmaların yoğunlaştığı bir kenttir. Buna paralel olarak pilot uygulamaların da önemli bir sahası olarak görülmektedir. Diğer taraftan Cumhuriyet tarihi boyunca, ulus-devletin homojen kimlik inşa sürecinde önemli bir yere sahip olan Ankara, kimlikler bağlamında toplumsal kaynaşma ve karışmayı içeren sosyo-kültürel entegrasyon politikalarının doğrudan gözlenebileceği bir kent olarak düşünülmüştür. Suriyeli mülteciler ağırlıklı olarak Ankara'nın Altındağ ve Mamak ilçelerinde yaşamaktadırlar. Ankara'daki Suriyeli mültecilerin büyük çoğunluğu önemli bir gettolaşma izlenimi gösteren Altındağ'ın Önder ve Ulubey mahallerinde; geri kalan kısmı ise ağırlıklı olarak Mamak ilçesinde yaşamaktadır (Savran, 2020, s. 130). Bu bağlamda bu ilçelerde kendi toplumsal yapılarını da görece devam ettirebilme potansiyeline sahip olan Suriyeli mültecilerin, yerel toplum üyeleri ile geliştirdikleri ilişkiler önemli görüldüğünden bu bölgeler seçilmiştir.

Araştırmanın Özneleri

Araştırmanın verileri Ankara'nın Altındağ ve Mamak ilçelerinden birinde yaşayan 10 Suriyeli mülteci ile yapılan derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Nitel araştırmalar genellikle kendi bağlamlarında yer alan ve derinlemesine analiz edilen küçük örneklerle çalışılır (Miles ve Huberman, 2016, s. 27). Bu nedenle nitel araştırma amaçlı bir şekilde seçilmiş nispeten küçük örneklere, hatta tek bir duruma derinlemesine odaklanır (Patton, 2018, s. 230). Bu bağlamda araştırmanın nitel örneklemini belirlemede amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Neuman (Neuman, 2017, ss. 322–323) amaçlı örnekleme tekniğinde, öznelerin araştırmanın amaçlarına uygun olarak araştırmacı tarafından seçildiğini; yine bu örnekleme türünde öznelerin belirli bir amaca göre seçilmesinin yanında araştırmacının kendi yargısını da kullandığını belirtmiştir. Görüşme yapılan kişilerin seçilmesinde en az beş yıldır Türkiye'de olması ve Altındağ veya Mamak bölgesinde yerleşik olması belirleyici olmuştur. Araştırma öznelerinin en az beş yıldır Türkiye'de yaşamaları kriteri, toplumsal yapı ile görece uzun bir süredir ilişkide olması bağlamında aidiyet duygusunun gelişiminde belli bir zaman geçmiş olması ile ilgilidir. Ekonomik, kültürel, toplumsal ve gündelik yaşam ilişkileri çerçevesinde bir süredir Türkiye'de yaşıyor olmak, bu ilişkileri değerlendirebilmeleri açısından önemli görülmüştür.

Katılımcılar amaçlı örnekleme tekniği ile yukarıda belirtilen koşullar doğrultusunda belirlenmiştir. Yaşadıkları ilçe ve cinsiyet koşullarının dengeli olmasına özen gösterilmiştir. Diğer taraftan farklı demografik özelliklere sahip olan görüşmecilerden edinilen veriler, araştırmanın bulgularını zenginleştirmiştir. Görüşmeler, doyum noktasına ulaşıldığının anlaşılması ile sonlandırılmıştır. Görüşmelerdeki anlatı ve deneyimin kendini tekrarlamaya başlaması, yeni kod ve temaların ortaya çıkmaması doyum noktasına ulaşıldığının göstergelerindedir (Fusch ve Ness, 2015, s. 1408; Saunders ve diğerleri, 2018, s. 1893). Yapılan görüşmelerde aidiyet duygusu ile dışlanma deneyimlerinin birbirini tekrar etmesi sonucunda doyum noktasına karar verilerek, görüşmeler sonlandırılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin demografik bilgileri şu şekildedir:

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Rumuz	Yaş	Cinsiyet	Meslek	İlçe	Eğitim Durumu	Medeni Hali	Türkiye'deki Yaşam Süresi
M1	29	Erkek	Tercüman	Altındağ	Üniversite	Evli- 1 Çocuk	7 yıl
M2	28	Erkek	Tercüman	Altındağ	Lise	Bekar	7 yıl
M3	42	Erkek	Makine Müh.	Mamak	Üniversite	Evli- 1 Çocuk	9 yıl
M4	28	Kadın	Sivil Toplum	Mamak	Üniversite	Evli- 1 Çocuk	5 yıl
M5	30	Erkek	Esnaf	Mamak	Lise	Evli- 1 Çocuk	5 yıl
M6	30	Erkek	Öğrenci	Altındağ	Lise	Bekar	7 yıl
M7	43	Kadın	Ev Hanımı	Mamak	İlkokul	Evli-4 çocuk	5 yıl
M8	30	Erkek	Tamirci	Altındağ	Lise	Evli- 2 çocuk	6 yıl
M9	28	Kadın	Ev Hanımı	Altındağ	Lise	Evli- 2 çocuk	6 yıl
M10	36	Kadın	Ev Hanımı	Mamak	İlkokul	Evli- 3 çocuk	6 yıl

Veri Oluşturma Süreci

2021 yılının Kasım-Aralık ayları arasında Ankara'nın Altındağ ve Mamak ilçelerinde yaşayan 10 Suriyeli mülteci ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmasında kullanılan derinlemesine görüşme tekniği, "duygusuz matematik ya da karmaşık istatistikler, soyut tündengelimli hipotezler yerine, doğal bir ortamda, 'gerçek insanlarla' doğrudan, yüz yüze etkileşim" kurma imkanı vermektedir (Neuman, 2017, s. 541). Sosyo-kültürel entegrasyonun önemli göstergelerinden birisi olarak aidiyet duygusuna yönelik yapılacak bir araştırmada, görüşülen katılımcıların kendisini rahat hissedeceği ve güven ilişkisi içerisinde gerçek düşüncelerinden bahsedebilecekleri düşünüldüğünden derinlemesine görüşmeler çoğunlukla Altındağ ve Mamak sınırları içerisinde evlerinde ya da belirledikleri sosyal mekanlarda gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerde yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme formunda araştırmacının ele alacağı konu başlıkları önceden belirlenmekte fakat görüşmeciye o konuda sınırlandırılmamış yanıt aralığı tanınmaktadır (Patton, 2018, ss. 340–348). Entegrasyonun ekonomik, yasal, politik ve sosyo-kültürel boyutlarının birbirine içkinliği ile paralel olarak sosyo-kültürel entegrasyon deneyimi farklı düzlemlerde gerçekleşmektedir. Sosyo-kültürel boyut, kültürel alışkanlıklar, değerler, inançlar, din ve dil ile ilişkilidir (Ager ve Strang, 2008; Contucci ve Sandell, 2015). Sosyo-kültürel entegrasyona yönelik araştırmalar ağırlıklı olarak Avrupa ve Kuzey Amerika'daki Müslüman göçmenlerin toplumsal uyumu ile ilgili olmuştur.⁴ Bu araştırmaların ilgilendikleri boyutlar görüşme formundaki soruların hazırlanmasında önemli bir yol gösterici olarak değerlendirilmiştir.

Görüşülenlere belirli kategorilere yönelik hazırlanmış yaklaşık 6-7 soru sorulmuştur. Bu sorular kimlik aidiyetleri, yerel toplum ile sosyal ve kültürel benzerlik ve farklılıklar ve Türkiye'ye aidiyet duyguları çerçevesinde hazırlanmıştır. Görüşmeler içerisinde en uzun görüşme 87 dakika, en kısa görüşme 40 dakika olarak gerçekleşmiş olup, görüşmeler ortalama 60 dakika sürmüştür. Yapılan 10 görüşme sonrasında cevapların tekrar etmeye başlaması ile doyum noktasına ulaşılarak görüşmeler tamamlanmıştır. Yapılan görüşmeler, katılımcıların onayı alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Bu kayıtlar hiçbir değişikliğe uğratılmadan, çözümlenmesi yapılarak yazıya aktarılmıştır.

Verilerin Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilen veriler, betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analizde veriler, araştırma sorularının ortaya koyduğu temalar ve gözlem sürecindeki deneyimler göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Betimsel analiz; nitel çözümlenmelerdeki verilerin özgün biçimlerine sadık kalınarak, kişilerin söylediklerinden, yazdıklarından ve dokümanların içeriklerinden doğrudan alıntılar yaparak, betimsel bir yaklaşımla verilerin sunumudur. Ayrıca betimsel analiz, nitel çözümlenmelerde yer alan kelimelere, ifadelere,

⁴ Avrupa'da Müslümanların sosyo-kültürel entegrasyonuna yönelik yapılan araştırmalar için bkz. (Aida, Laitin ve Valfort, 2010; Bevelander ve Otterbeck, 2010), (Clements, 2013).

kullanılan dile, diyalogların yapısına ve özelliklerine, kullanılan sembolik anlatımlara ve benzetmelere dayanarak tanımlayıcı bir analiz yapılması olarak da değerlendirilebilir (Denzin ve Lincoln, 2018; Doucet ve Mauthner, 2008; Kümbetoğlu, 2005).

Nitel veri analizinde araştırmacı, somut veri ve bağlamlara yakın açıklamalar geliştirir. Bu bağlamda yapılan görüşmelerden elde edilen ham veriler çeşitli kodlar aracılığıyla analiz edilmiştir. Yapılan görüşmeler hiçbir değişikliğe uğratılmadan yazıya geçirilmiş ve araştırmacılar tarafından Maxqda programı aracılığıyla kodlamaları yapılmıştır. Maxqda programından sadece kodlamaların yapılması aşamasında yararlanılmıştır, veri analizi araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Kodlamalar araştırmacının problemi ile ilişkili olarak değerlendirilmiş çeşitli temalar etrafında yapılmıştır. Bu bağlamda veriler şu temalar çerçevesinde analiz edilmiştir:

- (1) Öz-kimlik algısı: Arap, Müslüman, Suriyeli
- (2) Kültürel farklılıklara ve benzerliklere yönelik yaklaşımlar
- (3) Yerel toplum ile ilişkiler: karma evlilikler, arkadaşlıklar
- (4) Aidiyet duygusu: sosyal-kültürel-dinsel aidiyet ve/veya dışlanma deneyimleri

BULGULAR

Yaşam Alanlarından Gözlemler: “Küçük Suriye”

Araştırmanın yapıldığı dönem (Kasım-Aralık 2021) önemli toplumsal bir sorunun hemen sonrasına denk gelmiştir. Ankara Valiliği'nin aktarımına göre 10 Ağustos 2021 tarihinde Ankara'nın Altındağ ilçesinde iki grup arasında çıkan kavgada ağır yaralanan bir vatandaş hayatını kaybetmiştir. Yaşamını yitiren kişinin Suriyeliler tarafından bıçaklandığı yönünde çıkan haberler üzerine bölgedeki Suriyeli mültecilerin ev ve iş yerlerine yönelik yaklaşık 3 gün süren saldırılar gerçekleşmiştir. Bu saldırılarda Arapça tabelası olan neredeyse tüm dükkanlar tahrip edilmiş ve yağmalanmıştır (Ayaşlıoğlu, 2021; Cumhuriyet, 2021; Euronews, 2021). Altındağ'daki Suriyeli mültecilerin yoğun olarak bulunduğu Önder, Battalgazi ve Ulubey mahallelerinde yoğunlaşan saldırılar bölgenin uzun yıllardır devam eden yapısını değiştirmiştir. Saldırıların ardından İçişleri Bakanlığı ve Ankara Valiliği'nin ortak bir kararı olarak Suriyeli mültecilerin yaşadığı evlerin birçoğunun yıkımına ve ruhsatsız olduğu tespit edilen iş yerlerinin de kapatılmasına karar verilmiştir. Saha araştırması sırasında yaşanan bu olayların etkisinin hala devam ettiği gözlenmiştir. Görüşme yapılan herkes Altındağ saldırılarını en az bir kez anmıştır. Bu bağlamda sonraki bölümlerdeki anlatılarda yaşanan olayların etkisi sürekli olarak hissedilmektedir.

Altındağ'ın Önder ve Ulubey mahalleleri son dönemlerde hem Suriyeli hem de yerel toplum üyeleri tarafından “küçük Suriye” olarak tanımlanmaktadır. Önder ve Ulubey mahallelerinde yaşayan Suriyeli mülteciler genellikle olanakları sınırlı, derme çatma denilebilecek konutlarda yaşamaktadır. Ankara'daki diğer semtlere oranla kira giderlerinin daha düşük olduğu bu bölge, yıllar içerisinde yerel toplum üyelerinin farklı semtlerden daire alarak, kendi oturdukları eski konutlarını da Suriyeli

mültecilere kiraya vermesi sonucunda Suriyeli mültecilerin yoğun olarak bulunduğu bir bölge haline gelmiştir.

“İlk geldiğimizde çok Suriyeli yoktu biraz zorluk oldu ama ondan sonra küçük Suriye oldu. Önder, Ulubey Doğanatepe, Site Yıldız buralar aslında Suriye gibi oldu her şeyi bulursun. Büyük bir bölge küçük Suriye gibi oldu” (M3, 42 Yaş, Erkek, Altındağ).

Altındağ’daki Önder ve Ulubey mahallelerini birbirine bağlayan görece kalabalık bir cadde üzerinde yer alan alışveriş mekanlarının çoğunluğu da zamanla Suriyeli mülteciler tarafından işletilmeye başlanmıştır. Oturdukları konutlara çok yakın bu alışveriş mekanları, etnik alışveriş alışkanlıklarına ulaşmayı da kolaylaştırmaktadır. Cadde üzerinde bulunan ağırlıklı olarak yiyecek ürünlerinin satıldığı dükkanlar Suriyeli mültecilerin yeme-içme kültürlerine hitap edecek potansiyele sahiptir. Özellikle ekmek satışlarının çok öne çıktığı gözlenmiştir. Yapılan görüşmelerin çoğunluğunda “Arap Ekmeği” olarak tarif edilen ince ve yuvarlak biçimli olan ekmeklerin kolayca ulaşılabilir olmasından duyulan memnuniyet ifade edilmiştir. Etnik, dinsel ve kültürel olarak birbirine benzer yapıda olan Suriyeli mültecilerin toplu bir şekilde yaşama şansı bulabildiği Önder ve Ulubey mahalleri, mültecilere yönelik ortaya çıkardığı faydalara karşın önemli riskleri de bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle Ağustos 2021’de yaşanan ve “Altındağ Saldırıları” olarak isimlendirilen toplumsal olaylarda saldırganların doğrudan hedef olarak gördüğü bir bölge olmuştur.

Göç eden toplulukların ortak bir özelliği olarak kendine benzeyenlerle beraber olarak güvende hissetme duygusundan hareketle gettolaşma (Erder, 2006) eğilimine benzer şekilde Altındağ’da bir arada yaşayan Suriyeli mülteciler mekânsal dışlanma korkusundan hareketle farklı semtlere çok nadir gitmektedir. Örneğin 4 çocuk annesi bir kadın Ankara’daki oturdukları semt dışında bir yere gitme konusunda şunu söylemektedir: *“4 sene önce bir kere gittim, buraları biliyoruz dışarıda ne olacak bilmiyoruz”* (M10, 36 Yaş, Kadın, Altındağ). Ayrımcılık yaşama korkusu, Suriyeli mültecileri mekânsal olarak sadece yaşadıkları bölgelerde kalmaya itmektedir. Yine benzer şekilde, Ankara’nın farklı bölgelerindeki sosyal ortamlarda buldukları zaman ayrımcılığa uğrama korkusu yaşadıklarını ifade etmişlerdir:

“Sadece komşularımı mahallemi biliyorum. Mesela Kızılay’a gelince, bir parka falan gidince yüzde doksan Suriyelileri sevmiyorlar” (M8, 30 Yaş, Erkek, Altındağ).

Mamak bölgesi, Altındağ’dan farklı olarak mülteci grupların daha dağınık olarak yaşadığı bir bölge özelliği göstermektedir. Mamak semti Ankara’nın son dönemlerde orta sınıflaşma eğilimi gösteren insanların yaşamak için tercih ettiği bir bölge haline gelmiştir. Bu doğrultuda Altındağ bölgesindeki konutlara nazaran, daha fazla imkana sahip olan apartman daireleri daha yüksek kira giderlerine neden olmaktadır. Yine de Mamak bölgesi, farklı etnik gruplardan oluşan mülteci gruplar tarafından tercih edilen bir yerdir. Altındağ bölgesine benzer olarak, çeşitli alanlardaki alışveriş mekanlarının mülteci grupların üyeleri tarafından işletildiği görülmüştür. Görece uygun fiyatlara sahip olan ve etnik alışveriş kültürüne hitap eden bu dükkanlar temel ihtiyaçlardan ziyade, yeme-içme kültürünün temel malzemeleri açısından tercih edilmektedir. Temel ihtiyaçlar yerel toplum üyeleri ile benzer olarak

Türkiye’de ucuz olarak kodlanmış marketlerden alınmaktadır. Onun dışında yemek kültürünün önemli parçaları olan ve marketlerde bulunmayan “Arap ekmeği”, Suriye’ye özgü baharatlar gibi malzemeler, mülteci grupların sahibi olduğu mekanlardan temin edilmektedir.

“Önder’e markete gidiyorum, ekmeği alıyorum, bazı şeyler var onları alıyorum ama bütün alışverişimiz normal BİM’den A101’den yani” (M8, 30 Yaş, Erkek, Altındağ).

Mamak bölgesinde birbirine yakın oturmama, bir yandan ayrımcılık korkusunun daha yoğun yaşanmasına neden olurken, diğer taraftan yerel toplum üyeleri ile “temasın” artmasını da beraberinde getirmektedir. Bu “temas” ayrımcılığa uğrama ihtimalini arttırmasına karşın, yerel toplum üyeleri ile daha fazla ilişkinin kurulmasını da içinde barındırmaktadır. Bu nedenle Altındağ bölgesindeki bir arada yaşamamanın aksine, Mamak bölgesindeki yerel toplum ile daha fazla bir arada olma hali çeşitli boyutlarda farklılıkları beraberinde getirmektedir.

Öz-kimlik algısı: Arap, Müslüman, Suriyeli

Kişinin kendisini ve grubunu nasıl tanımladığı sosyo-kültürel entegrasyonun önemli göstergelerinden birisi olarak değerlendirilebilir. Doğrudan aidiyet ile ilişkili olarak ele alınabilecek, öz-kimlik tanımlaması çeşitli boyutları içerisinde barındırmaktadır. Kimlikler “öteki” olan ile “ben” arasındaki farklılıklara yönelik tanımlamaları içermektedir. Farklı kimlik tanımları olmasına karşın, Ankara’daki Suriyeli mültecilerin sahip oldukları farklı etnik, dinsel, sosyal ve sınıfsal kimlikler göz ardı edilerek homojen bir grup olarak “Suriyeli” tanımlaması, mülteci grupların da kendi kimliklerini tanımlamaları bağlamında yönlendirici olmaktadır. Alt-kimliklere yönelik ifadeler daha az olurken, Suriyeli kimliği görüşme yapılan herkes tarafından sıklıkla ifade edilmektedir. Ana akım medya ve göç politikalarında homojenleştirici bir tanımlama olarak kullanılan “Suriyeliler” kimliğine yönelik bir kabulleniş olduğu görülmektedir.

“Farklılıklar var ama herkesi Suriyeli diyorlar” (M1, 29 Yaş, Erkek, Altındağ).

“Türkler Arapça konuşan herkesin Suriyeli olduğunu düşünüyor. Ya da kötülük yapan yabancıların hepsi Suriyeli diyorlar” (M2, 29 Yaş, Erkek, Altındağ).

Suriyeli kimliğinin doğurduğu sorunlarla baş etmenin zorluğuna değinen katılımcılar, bu kimlik tanımlamasının doğrudan çeşitli negatif anlamları içerdiğine vurgu yapmaktadırlar. Bu kimliğe yönelik olumsuz algılar, farklı zamanlarda kimliğin gizlenmesini zorunlu hale getirmektedir:

“En son 4-5 ay önce eğer bir kişi bana sorarsa sen nerelisin ben Suriyeliyim demeyeceğim. Iraklıyım ya da Filistinliyim diyeceğim. Bıktım ya bıktım. Suriyeli deyince niye geldin, niye bıraktın, ne zaman gideceksiniz diye çok soru soruyorlar” (M9, 28 Yaş, Kadın, Altındağ).

Suriyeli kimliği, mültecilere dayatılan bir kimlik olmasına rağmen, kimi katılımcıların öz-kimlik tanımlaması bağlamında Suriye ile önemli bir bağ içerisinde oldukları da görülmektedir:

“Biz asla Suriye’imizi bırakamayız asla... nereye gidersen git biz Suriyeliyiz asla unutmayacağız” (M8, Yaş 30, Erkek, Mamak).

“Biz iki vatandaşlığımız Suriyeli ve Türkiye. Bunlar (çocuklar) Suriye’yi asla bırakmazlar. Galiba dinimiz için... biz olduğumuz kadar Suriyeli kalacağız” (M9, Yaş 28, Kadın, Mamak).

Diğer taraftan Müslüman kimliği, Suriyeli kimliğin taşıdığı olumsuz anlamın aksine bütünleştirici ve daha olumlu bir tanımlama olarak görülmektedir. Dini bağlılıklar, etnik bağlılıkların önünde görülmektedir.

“Benim için Müslümanlık ilk olarak çok önemli. Burada hepimiz Müslümanız, bu iyi bir şeydir. Komşularımız Müslümanlar, mesela bu hakkı görüyorlar. Bizim fikirlerimizde din sadece ibadet yapmak değil bütün hayatın uygun olacak. Bu kuraldır” (M4, 28 Yaş, Kadın, Mamak).

Arap etnik kimliği ise Suriyeli olmak ile benzer anlamda kullanılmaktadır. Fakat Türkiye’de Arap etnik kimliğine yönelik tarihsel ve sosyolojik perspektif bu kimlik ile ilişkilenmeyi doğrudan etkilemektedir. Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde kurulan ortaklığın, Türkiye Cumhuriyeti inşa süreçlerinde değişmesine referansla Arap kimliğinin “hain”, “ihanetçi” gibi negatif içeriklerle kodlanması Arap kimliğinin sahiplenilmesini belirlemektedir.

“Suriyeli olduğum için, daha doğrusu Arap olduğum için. Bizi sırtımızdan vurdunuz diyor, hainsiniz diyorlar” (M2, 28 Yaş, Erkek, Altındağ).

“Araplara hainsiniz diyorlar” (M3, 42 Yaş, Erkek, Altındağ).

Yapılan görüşmelerde öz-kimlik tanımlarının çoğunlukla önemsenmediği gözlenmiştir. Öz-kimlik tanımlarına yönelik sorulara sıklıkla *“bunlar önemsiz, biz sadece yaşamaya çalışıyoruz”* temelinde cevaplar verilmiştir. Bu bağlamda, savaştan kaçan ve yaşamları alt üst olan mültecilerin kimlik tanımları ile kurdukları bağın zayıfladığı ve yaşam mücadelesi içerisinde çok fazla önemsenmediği görülmüştür.

Kültürel Farklılıklar ve Benzerlikler: “Suriye’de Hayatımız Çok Farklıydı”

Sosyo-kültürel entegrasyon ve toplumsal bütünleşmenin önemli boyutlarından birisi kültürel yakınlık olarak görülmektedir. Farklı toplumsal ve kültürel yapıların bir aradalığı çoğunlukla kültürel benzerlikler ve farklılıklar üzerinden değerlendirilebilir. Bu bağlamda mültecilerin Türkiye’deki kültürel ve sosyal yaşam ile ilgili olarak gördükleri benzerlikler toplumsal bütünleşmeye yönelik olumlu katkı sunmaktadır. Yapılan görüşmelerde kültürel benzerliğe atıfta bulunan çoğu kişinin derinlemesine sorularla çeşitli kültürel farklılıklardan da bahsettiği görülmüştür. Özellikle gündelik yaşamda belirgin olarak görülen sosyal farklılıklar özneler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir.

“Ramazan ayında oruç tutuyorlar, akşam ezanı okununca mahalle çok sakin oluyor. Suriye’de hiç böyle değildi” (M6, 30 Yaş, Erkek, Altındağ).

“Suriye’de hayatımız çok farklıydı...” (M8, 30 Yaş, Erkek, Mamak).

Sosyal yaşamda var olan farklılıkları, Türkiye'deki insanlardan farklılık olarak değerlendiren görüşmeciler, bu farklılıkların çok önemli olmadığını, kendilerinin burada misafir olduğunu, zaten buna hakları olmadığını söyleyerek önemsizleştirmektedir. Bu durumun yaşanılan topluma aidiyeti doğrudan etkilediği ifade edilebilir.

“Köye gidiyorduk, toplanıp, hoparlör açıyoruz, yüksek sesle açıyoruz. Burada onu devam ettiremeyiz. Köy gibi bir yerdeyse belki onu yapabiliriz ama normal binalarda bunu yapamayız. Bazen özlüyorum” (M6, 30 Yaş, Erkek, Altındağ).

Diğer taraftan en önemli kültürel ve sosyal farklılık olarak kadınların toplumsal alandaki görünürlükleri bağlamında değerlendirmeler sıklıkla yapılmıştır. Hem erkek hem de kadın özneler tarafından Suriye'deki kadınların toplumsal görünürlüğünün Türkiye'de önemli bir değişime uğradığı ifade edilmiştir. Kadın öznelerin de sıklıkla dile getirdiği gibi, Suriye'deyken kadın kimliğinden dolayı zorunlu olarak deneyimledikleri pratiklerin burada devam ettirilmemesi vurgulanmaktadır.

“Mesela kadınlar Suriye'de hiç çalışmıyorlar. Sadece bazı insanlar çalışıyorlar. Dinimiz eğer kadın çalışmak istiyorsa evinden çıkmadan, erkeklerle görüşmeden olur diyor. Mesela annem evin içinde kuafördü. Kadın çalışması çok zor. Eskiden maddi durumumuzda kadın çalışma ihtiyacı hiç yoktu. Bu yüzden çok farklı. Ama burada kadınlar, gençler çalışıyor, okuyor” (M7, 43 Yaş, Kadın, Mamak).

“Aynı önceki gibi değil. Yani Suriye'de adet var mesela biz Suriye'de dışarı çıkmıyorduk, ev, temizlik çocuklara bakacaz. Ama buraya geldi ben, komşunun yanına gittim sadece başka yere yok. Onun için bile dışarı çıkıyorum. Suriye'de o kadar gitmiyorduk” (M10, 36 Yaş, Kadın, Altındağ).

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere, kadın kimliğinin toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında yarattığı zorluklara ek olarak zorunlu göç olgusu, toplumsal uyum açısından kadınların deneyimlerini doğrudan etkilemektedir. Bir taraftan kültürel özellikler bağlamında değerlendirilen toplumsal rollerin değişmesinden duyulan bir memnuniyet ifade edilirken, diğer taraftan dinsel bağlılık çerçevesinde bu değişime belirli düzeyde bir direnç gösterildiği de gözlenmiştir.

Kültürel farklılıklara ek olarak sosyal ve sınıfsal farklılıklara da vurgu yapan görüşmecilere göre Ankara'nın sınıfsal olarak farklılaşan bölgelerinde tepkilerin de değişebildiği ifade edilmektedir.

“Atıyorum Keçiören'de konuşursan çok tepki vermiyorlar, bu ne demek bazıları tepki veriyor ama hepsi vermiyorlar. Altındağ'da konuşursan farklı tepki, Çankaya'da farklı tepkiler oluyor” (M6, 30 Yaş, Erkek, Altındağ).

Kültürel farklılıklardan kaynaklı olarak Türkiye toplumu ile aidiyet hissi geliştiremediğini ifade eden bir özne, etnik ve kültürel olarak kendilerine daha yakın olarak gördükleri farklı Ortadoğu ülkelerine gitmeyi planladığını belirtmektedir:

“Şimdi biz Mısır'a gitmeyi düşünüyoruz. Çok akrabalarım düşünüyor. Biz burada çok sıkıntı yaşadık. Bazen ben cevap veriyorum, bazen cevap vermiyorum. Çünkü cevap verdiğim zaman sıkıntı çıkar. Ya kavga ya adam bıçaklı olur” (M9, 28 Yaş, Kadın, Mamak).

Arap etnik kimliğinin çoğunlukta olduğu ülkelere gitme fikri, sosyal ve kültürel olarak Türkiye’de kendilerini güvende hissetmemeleri ile doğrudan ilişkilidir. Fakat yine de aynı kişiler tarafından Türkiye’deki sosyal ve kültürel benzerliklere de vurgu yapılmaktadır. Türkiye’de sosyal ve kültürel benzerliklere yönelik yapılan değerlendirmelerde ön plana çıkan ilk özellik dini aidiyettir.

“Evet burada devam ediyoruz çünkü aynı kültürler var, aynı bayramlar var, Müslümanlar var aynı Suriye’de olanı burada da yaşıyoruz zaten” (M4, 28 Yaş, Kadın, Mamak).

Diğer taraftan tarihsel ortak kader vurgusu da sıklıkla yapılmaktadır. Arap etnik kimliğine yüklenen olumsuz algının farkında olarak, tam tersi bağlamda benzer coğrafyalarda bulunduğu ve ortak bir tarihe sahip olduğu kültürel benzerlik çerçevesinde vurgulanmaktadır.

“Çok uzak değiliz birbirimizden hemen hemen aynı insanlarız. Çok bir fark yok aslında. Çok yakın bir coğrafik bölgedeyiz” (M1, 29 Yaş, Erkek, Altındağ).

Kültürel farklılıkların önemli oranda dışlanmanın gerçekleşmesi için kullanıldığını ifade eden katılımcılar bulunmaktadır. Kültürel farklılıklar yerel toplum üyelerinin Suriyeli kimliğine yönelik geliştirdiği ifade edilen olumsuz algıyı besleyen olgular olarak görülebilmektedir.

“Mesela benim ailemin giysilerinden belli oluyor Suriyeli olduğu. Bazen Türklere kötü bakıyorlar, belli neden baktığı ya da birbirlerine söyleyip bak nasıl giyinmiş diyorlar. Ailem kapalı, açmak zorunda değil bazı Türklere de kapalı olanlar var ama bizimkilerden farklı giyiyorlar. Suriyeli olduğu belli bizimkilerin, niye yüzünü kapatıyorsun burası Türkiye diyor” (M2, 28 Yaş, Erkek, Altındağ).

Yerel Toplum ile İlişkiler: “Önemli Şey Müslüman Olması”

Sosyo-kültürel bağlamda göç edilen toplumla kurulan ilişkiler toplumsal bütünleşmenin önemli parçalarından birisidir (Afyonoğlu ve Buz, 2021, s. 1297; Aygüler, Buz ve Güzel, 2020). Kültürel farklılıklar ve benzerlikler çerçevesinde ifade edilen görüşler, yerel toplum üyeleri ile kurulan ilişkileri doğrudan etkilemektedir. Sosyo-kültürel entegrasyonun önemli göstergelerinden birisi olan yerel toplum üyeleri ile ilişkiler, bu çalışmada arkadaşlık ve karma evlilikler bağlamında değerlendirilmiştir.

Karma evlilikler, sosyo-kültürel entegrasyonun önemli göstergeleri arasında görülmektedir. Özellikle Kanada ve Kuzey Amerika’da Müslüman toplulukların sosyo-kültürel entegrasyonuna yönelik yapılmış araştırmalarda karma evlilikler, toplumsal bütünleşme konusunda önemli bir ilerleme olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de ise dinsel benzerlik ve toplumsal cinsiyet kalıpları bağlamında evlilikler karmaşık ve çok boyutlu bir tartışma zeminine sahiptir.

Orhan ve Gündoğar’ın (2015, s. 16) belirttiği üzere yaşlı veya genç bekâr ya da evli Türk erkeklerin genç Suriyelilerle evlenme durumları özellikle Kilis, Şanlıurfa ve Hatay’da yoğun olarak yaşanmaktadır. Resmi kayıtlarda Suriyelilerle evlilik yüksek gözükme de dini nikâh yoluyla gerçekleştirilen evliliklerle birlikte gerçek oran çok daha fazladır. İki toplum arasındaki evlilikler resmi rakamlardan bağımsız olarak değerlendirilmelidir. “Suriyelilerin yalnızca %12’sinin ailelerinden bir veya birkaç üyesi Türkiye’ye gelmelerinin ardından evlenmiştir. Bu evliliklerin ise yalnızca 6’sı Türk

vatandaşı biriyle (genelde Suriyeli kadının Türk vatandaşı bir erkekle evlenmesi şeklinde), 12'si ise Suriyelilerin kendi aralarında yaptıkları evlilikler şeklinde gerçekleşmiştir" (Çetin, 2016, s. 209). Bu bağlamda kurulan evliliklerin çoğunlukla dini nikah yolu ile gerçekleştiği ve ağırlıklı olarak Suriye'den gelen kadınlarla Türk vatandaşı erkekler arasında deneyimlendiği görülmektedir. Yapılan araştırmalarda Suriyeli genç kadınların belirli ücretler karşılığında Türk vatandaşı yaşlı erkeklerle veya engelli biriyle evlendirilmesi ve Suriyeli kadınların ikinci veya üçüncü eş olarak Türk vatandaşı erkeklerle kuma evliliği yapmak zorunda kalmaları gibi olaylar ifade edilmektedir (Mazlumder, 2014). Evliliklerde Suriyeli aileye başlık parası ödendiği için Suriyeli aileler açısından kızlarını evlendirme hem para kazanma hem de kızlarının hayatını kurtarmanın aracı olarak görülebilmektedir (Cankurtaran ve Albayrak, 2019, s. 61).

Bu bağlamda Suriye'den gelen insanlarla Türk vatandaşları arasında kurulan evlilikler doğrudan sosyo-kültürel entegrasyonun bir göstergesi olarak değerlendirilemez. Fakat topluluklar arası mesafenin anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Karma evlilikler ile ilgili değerlendirmelerde dini benzerliğin evlilikleri kolaylaştırıcı bir unsur olarak görüldüğü anlaşılmıştır.

"Sıkıntı değil ama önemli şey Müslüman olması. Türk Kürt fark etmez. Aynıyız ama sadece Müslüman olması önemli" (M4, 28 Yaş, Kadın, Mamak).

"Çok önemli böyle bir şey. Dinimiz galiba biliyorsunuz başka bir din olursa olmaz. Kadın İslam'a girecekse olur. Ama girmeden Müslümanla evlenemez. Oğlum Müslüman olmayan bir kadın olursa, Müslüman yaparsa olur" (M8, 30 Yaş, Erkek, Altındağ).

Müslüman kimliğine yapılan olumlu vurgunun aksine kültürel ve etnik farklılıklar, evlilikler için sorun olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda kurulan evliliklerde kültürel özelliklerin kaybedebileceği de vurgulanmaktadır. Yapılan görüşmelerde zorunlu göç deneyimi çerçevesinde kimlik aidiyetine yönelik vurgular zayıf olmasına rağmen derinlemesine sorularda kültürel yapının devam ettirilmesinin önemsendiği görülmüştür.

"Bana uymaz, benim kültürüme uymaz. Benim ailem akrabalarım yüzü bile kapalı. Benim tanıştığım kızlar hep açık. Mesela bazı Türkler var kapalı olanlardan onları da istemem aslında. Kendi kültürüm olsun" (M1, 29 Yaş, Erkek, Altındağ).

"Farklı kültür olunca zorluk çekilir biliyorum. Olabilir ama çok zor olur" (M2, 28 Yaş, Erkek, Altındağ).

Kadın katılımcıların erkeklere oranlara karma evlilik konusuna daha ılımlı yaklaştığı görülmüştür. Kendi ailesinde asla yabancılar ile evliliklerin kurulmadığını belirten bir özne, Türkiye'deki deneyimlerini göz önüne alarak, kendi çocuklarının gelecekte kuracakları evlilikler için ailesinden farklı düşündüğünü ifade etmektedir:

"Benim ailemde sadece akrabaya veriyoruz. Hatta yabancıları sevmiyorlar. Uzak vermiyorlar. Türklere, başkasına asla vermezler... Ama ben çocuklarım ne istiyorlarsa, en önemli iyi insan, önce ben tanışayım Türk olabilir" (M9, 28 Yaş, Kadın, Altındağ).

Karma evliliklere yaklaşımların Türkiye'deki dinsel benzerlik zemininde değerlendirildiği görülmektedir. Dinsel benzerliğe rağmen vurgulanan kültürel farklılıkların karma evlilikler için sorun olduğu da ifade edilmektedir. Türkiye'de karma evlilikleri sosyo-kültürel entegrasyonun göstergesi olarak ele almak önemli bir zorluğu içerisinde barındırmaktadır. Yukarıda bahsedilen araştırmaların sonuçlarından hareketle, Türkiye'deki karma evliliklerin çok boyutlu yapısı nedeniyle farklı bir zeminde ele alınması gerektiği ifade edilebilir.

Aidiyet Duygusu: Sosyal-Kültürel-Dinsel Aidiyet ve/veya Dışlanma Deneyimleri

Aidiyet duygusu göç edilen toplumla kurulan ilişkilerin ve kalıcılığın göstergelerinden birisi olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de göç rejimi içerisinde sahip olunan yasal statünün türü ile sürekli vurgulanan ve yeniden üretilen "geçicilik" ve "misafirlik" söylemleri aidiyet duygusunun gelişmesinin önündeki önemli engellerdendir.

Suriye'den gelen mültecilerin Türkiye'ye aidiyet hissi, "geçicilik" düzleminde inşa edilmektedir. Diğer taraftan farklı araştırmalarla ortaya çıkarılan ayrımcılık pratiklerinin yaygınlığı ile paralel olarak Suriye'den gelen mülteci grupların daha çok kendi toplumu içine kapandığı ve Türkiye'ye olan aidiyet duygularının da maruz kalınan ayrımcılıktan etkilendiği görülmüştür. "Kendinizi Türkiye'ye ait hissediyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplar, aidiyet duygusunun, göç rejiminin önemli bir özelliği olarak yasal güvence çerçevesinde değerlendirildiğini göstermektedir.

"Bunu demek çok isterim ama dediğim gibi ben Türkiyeliyim derim ama yarın beni atacaklar ama çok isterim. Demek istiyorum, hadi dedim Türkiyeliyim yarın hadi gönderiyoruz diyebilirler" (M3, 42 Yaş, Erkek, Altındağ)

Ayrımcılığın yaygınlığı aidiyet duygusunun zayıflamasına önemli bir etkide bulunmaktadır. Örneğin sosyal medyada yaygınlaşan ayrımcı videolara ek olarak, videoların altına yazılan yorumları da okuyan görüşmeciler, aidiyet duygusunun azaldığını ifade etmektedir:

"Azalıyor, medyanın yaptığı şeylerden dolayı. Suriyeli mülteciler hakkında kötü şeyler var sosyal medyada mesela yorumlara giriyorum bakıyorum yüzde 95 ırkçılık yapıyorlar" (M5, 30 Yaş, Erkek, Mamak).

Gelecek kuşakların aidiyet hissi geliştireceği konusundaki öngörüler, çocukların Türkiye'de eğitim alması ve bu toplumsal ve kültürel yapının içerisinde gelişmesi ile doğrudan ilişkili olarak değerlendirilmektedir.

"Şimdi ben bunu diyemem ama çocuklarım ileride diyebilir. Ama isterim yani. Ben Türkçeyi okula hiç gitmeden öğrendim. İştten, televizyondan dili öğrendim. Çocuklar okula gidiyor, Türk gibi olacaklar, konuşacaklar" (M9, 28 Yaş, Kadın, Altındağ).

Türkiye'ye aidiyet ağırlıklı olarak yasal, toplumsal ve kültürel olarak kendini güvende hissetme ile ilişkilidir. Kendisini güvende hissetmeyen mültecilerin aidiyet duygusu gelişmemektedir.

“Mesela Altındağ olayları olduğunda bizim bakkal dükkanımız var hepsini yağmaladılar. Aslında bizimkiler onlar yağmalarken görüntüsünü çekmişlerdi. Biz gittik polise gösterdiğimiz halde bir şey yapmadılar. Bunu görünce sen ne düşünürsün?” (M2, 28 Yaş, Erkek, Altındağ).

Mülteci grupların yerel toplum ve kamu idaresi ile kurduğu ilişkilerde maruz kaldığı ayrımcılık, Türkiye’ye hem yasal hem de kültürel aidiyetin gelişmesini engellemektedir. Aidiyet ile ilgili soruların çoğunluğu, maruz kalınan ayrımcılık bağlamında değerlendirilmektedir:

“Artık kültürünü bırak diyorlar aslında ya Türk gibi yaşayın ya da gidin diyor” (M1, 29 Yaş, Erkek, Altındağ).

Hastanelerde yaklaşık üç yıldır tercüman olarak çalışan bir katılımcı ayrımcılığı şu şekilde ifade etmektedir:

“İrkçilik bazen oluyor. Biz hep yabancılara hizmet verdiğimiz için gelen Türk hastalar laf ediyorlar bunlar niye buradalar falan diye bir ara gelip bizim resmimizi çekti. Bizim başımızda bir tane levha yazıyor sağlık turizmi sekreterliği diye altında Arapçası yazıyor. Geldi irkçının biri niye Arapça yazıyor burası Türkiye dedi. Zaten onu hastane yazıyor, tüm yabancılar için yazılmış. Çok irkçilik hemen sanki bir şey yapmışız gibi ona” (M1, 29 Yaş, Erkek, Altındağ).

Türkiye’ye ve burada yaşayan insanlara olumlu duygular beslediğini ifade eden genç bir kadın, hamilelik sürecinde maruz kaldığı ayrımcı söylem ve davranışlardan dolayı artık daha umutsuz olduğunu ifade etmektedir:

“Doğum zamanında hastaneye gittim çok ayrımcıydı. Hemşire bana geldi, hadi sus diye bana bağırdı, neden böyle sesleniyorsunuz, tamam ben doğum yapıyorum normal bir şey dedim. O bana evlenme o zaman dedi. Hatta su vermiyorlar. Su istedim onlar bana vermediler. Kötü davranıyorlardı. Ama doktor iyi davrandı. Bana hiçbir şey yapmadı ama hemşireler kötü davrandı. Bu beni çok etkiledi, ben aslında Türkiye’yi seviyordum” (M4, 28 Yaş, Kadın, Mamak).

Sosyal politika uygulamaları ve sosyal hizmetlerden yararlanma konusunda maruz kalınan dışlanma deneyimlerinin, Suriyeli mültecilerin aidiyet duygusunu olumsuz bağlamda etkilediği gözlenmiştir. Sosyo-kültürel entegrasyon deneyimi bağlamında sosyal hizmet uygulamalarına erişim doğrudan iyilik halini geliştirmektedir. Zorunlu göç deneyiminin yarattığı travmatik süreçlerde çok katmanlı sorunlarla baş etmeye çalışan mültecilerin sosyal destek mekanizmalarına daha fazla ihtiyaç duyacağı ifade edilebilir. Fakat Suriyeli kimliğinin yaygın olumsuz anlamı nedeniyle kamusal hizmetler sırasında dışlanmaya maruz kalan mültecilerin aidiyet duygusu gelişmemektedir. Diğer taraftan, çeşitli araştırma sonuçlarında, yerel toplum üyelerinin, Suriyeli mültecilere yapılan sosyal yardımların ülke kaynaklarını tükettiğini düşündükleri ve Suriyeli mültecileri kendilerine rakip olarak gördükleri tespit edilmiştir (Ekici, 2019; Güney ve Konak, 2016). Sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarına erişim sırasında hem çalışanlar hem de hizmet kullanıcısı olan yerel toplum üyelerinden yönelen dışlama eğiliminin Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye aidiyet duygusunu zayıflattığı ifade edilebilir. Bu çerçevede toplumdaki dezavantajlı gruplara yönelik baskıcı davranışları

değiştirmeye yönelik sosyal hizmet uygulamalarının, mülteci grupların iyilik hallerinin gelişimi ve aidiyet duygusunun inşa edilmesinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir (Gül ve Şaşman-Kaylı, 2022, s. 1003).

Sosyo-kültürel entegrasyon deneyimi ve aidiyet duygusunun gelişimi bağlamında önemli bir yere sahip olan sosyal hizmet uygulamalarında yaşanan dışlanma deneyimlerinin yaşam doyumunu olumsuz bir şekilde etkilediği görülmüştür. Zorunlu göç sonucunda travma yaşamış “kişiler bir yere ‘ait olma’ duygusuna hayli gereksinim duymaktadır ve bu duyguyla kendilerini güvende hissetme duygusunu da yeniden oluşturmaya çalışmaktadır” (Özçürümez ve İçduygu, 2020, s. 21). Bu bağlamda sunulan sosyal hizmet uygulamalarında “kültüre duyarlı” yaklaşımı içeren çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması önem kazanmaktadır. Önyargının azaltılması, kültürel gruplara yönelik olumlu tutumların geliştirilmesi ve göçmen grupların güçlendirilmesi bağlamında sosyal hizmet uygulamaları işlevsel bir potansiyele sahiptir (D. Akarçay-Ulutaş ve Kırılıoğlu, 2020, s. 686). Kültürel farklılıklara saygı duyan ve ötekileştirmeyen çokkültürcü sosyal hizmet ve yapısal eşitsizliklerin yarattığı güç ilişkilerini müdahale planına dahil eden baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamalarının, sosyo-kültürel entegrasyon deneyimini olumlu etkileyeceği ifade edilebilir. Bu çerçevede geneli sosyal hizmet uygulamalarının yerine, toplum örgütlenmesi ve sosyal planlamaları da içeren makro sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyaç olduğu belirtilebilir (Brody ve Nair, 2020, s. 20). Bu nedenle ekonomik koşulların iyileştirilmesi başta olmak üzere, rehabilitasyon, danışmanlık ve sosyal yardım hizmetlerine farklı özelliklere sahip olan Suriyeli mülteci grupların erişiminin kolaylaştırılması ve bu çerçevede göç politikalarının geliştirilmesi önemlidir.

İnsanlar için sahip olduğu sosyal ilişkiler yoluyla belli değer ağlarına kabul edilmek ve orada aidiyet bağları geliştirmek ne kadar olumlu ve yapıcı ise bu ağlardan mahrum bırakılmak o derece olumsuz ve yıkıcı olabilmektedir (Taşkesen, 2021, s. 41). Göç eden bireylerin yeni girdikleri toplumda karşılaştıkları ilişkiler bütünüyle aidiyet duygusunun gelişimini etkilemektedir. Bu bağlamda farklı araştırmalarda görülen sosyal dışlanmanın bu denli yaygın olması ve özellikle kitle iletişim araçlarındaki görünürlüğü mülteci grupları olumsuz yönde etkilemektedir. Bireyin ya da bir grubun belli bir sosyal bütünün dışında bırakılması anlamına gelen sosyal dışlanma, aidiyet ihtiyacını olumsuz bir biçimde ve doğrudan etkilediği için, insanın bilişsel, duygusal ve davranışsal süreçleri üzerinde de olumsuz etkilere sahiptir (Baumeister ve Leary, 1995; Taşkesen, 2021; Yuval-Davis, 2004). Yeni geldiği toplumsal yapı ile aidiyet bağı kuramayan mültecilerin sorunları katmanlaşmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Göç politikaları çerçevesinde yapılan değerlendirmelerde sosyo-kültürel entegrasyon boyutunun yeteri kadar önemslenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Göç rejiminin bir özelliği olarak “geçicilik” vurgusunun özellikle entegrasyon politikalarına da sirayet ettiği görülmüştür. Göç Uyum Strateji Belgesi ve Eylem Planı sosyo-kültürel entegrasyona yaklaşımın söylemsel düzeyde kaldığını göstermektedir. Eylem planı doğrultusunda yapılan uygulamaların neler olduğu ve etki

değerlendirmelerinin yapıldığı herhangi bir yazılı metne ulaşamamıştır. Bu durum göç rejimi içerisinde sosyo-kültürel entegrasyon politikalarının bir belirsizlik alanı olduğunu göstermektedir.

Geçiciliğin süreklileştirilmesi bağlamında kurgulanan entegrasyon politikaları, mültecilere yönelik, yerel toplum üyelerindeki “misafir” algısını beslemekte ve çeşitli sorunların kaynağı olarak görülmesine neden olmaktadır. Bu politik belirsizliğin içerisinde farklı düzlemlerde yükselen ve çeşitli araştırmalarla kanıtlanmış olan dışlanma deneyimleri, Suriyeli mültecilerin sosyal ve kültürel aidiyet geliştirmesinin önündeki önemli engellerdendir. Araştırmada görüşme yapılan Suriyeli mültecilerin aidiyet duygusu ile ilgili sorulara verdikleri cevapların çoğunluğunun maruz kalınan dışlanma çerçevesinde değerlendirilmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Göç rejiminin yarattığı belirsizliğin sosyo-kültürel entegrasyon ve aidiyet duygusu bağlamında önemli bir yere sahip olan sosyal hizmet uygulamalarına erişim konusunda da önemli sorunlar yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. “Geçicilik” vurgusunu içeren mevcut göç politikalarında sosyal hizmet uygulamaları sistematik olarak düzenlenmemiştir. Özellikle kültürel yapılara duyarlı refah politikalarının eksikliği sosyo-kültürel entegrasyon deneyimini ve aidiyet duygusunu olumsuz etkilemektedir. Diğer taraftan merkezi olarak sunulan hizmetlerin Suriyeli mültecileri homojen bir grup olarak tanımlama eğilimi içerisinde olması, mültecilerin çeşitli hak kayıplarına uğramasına neden olmaktadır. Suriyeli mülteciler içerisinde yer alan kadın, çocuk, engelli, yaşlı ve LGBTİQ gibi özel ihtiyaç sahiplerinin olabileceği ile kimliksel ve dinsel aidiyetlerin çeşitlenebileceğinin büyük oranda göz önünde bulundurulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun Suriyeli mültecilerin iyilik hallerini etkilediği anlaşılmıştır. Bu bağlamda kültürel yetkinliğe sahip olan sosyal hizmet uygulamalarının aidiyet duygusunun gelişimine önemli bir katkıda bulunacağı ifade edilebilir (Demet Akarçay-Ulutaş, 2022, ss. 1253–1255).

Diğer taraftan sosyo-kültürel entegrasyon deneyiminde önemli bir yere sahip olan öz-kimlik tanımlamaları mülteciler tarafından, olumsuz “Suriyeli” kimliği bağlamında değerlendirilmektedir. Suriyeli kimliğinin toplumsal alandaki olumsuz karşılığına sıklıkla vurgu yapan mülteciler, bu kimliğin kendileri üzerinde yarattığı baskı sonucunda aidiyet duygularının gelişemediğini ifade etmektedirler. Zorunlu göç deneyiminin yarattığı travmatik süreçler bağlamında ilk değerlendirmelerin önemsizleştirme yönünde olduğu fakat derinlemesine sorulara verilen cevaplarda kendi kültürel yapıları ile güçlü bir bağ içerisinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda Suriyelilerin kültürel yapılarını koruma haklarını da hesaba katan entegrasyon politikalarının aidiyet duygusunun gelişiminde olumlu bir etki yaratacağı ifade edilebilir. Suriyeli mültecilerin kimlik ve kültür aidiyetleri ile ilgili geniş kapsamlı araştırmalar yapılarak, bu konudaki beklentilerinin ortaya çıkarılması ve göç politikalarının bu sonuçlara göre yeniden düzenlenmesi önemlidir. Örneğin kültürel yapının devamlılığı konusunda sıklıkla ifade edilen Arapça dilinin gelişimi ve gelecek kuşaklara aktarımı konusunda ulaşılabilir ve ücretsiz hizmetlerin sunulması somut bir adım olarak önerilebilir. Diğer taraftan kimliksel aidiyetlerin dışlanma korkusu nedeniyle gizlenmesi toplumsal uyumun önündeki

engellerden birisi olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede araştırmanın sonuçlarından hareketle, özellikle medyada kullanılan söylemlerin ve kamu politikalarına yansıyan dışlayıcı tutumların önlenmesi için geniş kapsamlı olarak ayrımcılık yasağını belirten ve caydırıcı etkisi olabilecek somut düzenlemelere ihtiyaç olduğu önerilebilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırmanın etik kurul izni 02.11.2021 tarihinde E-35853172-900-00001845113 sayı ile Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Afyonoğlu, M. F. (2020). Göç ve Sosyal Politika. D. Başer (Ed.), *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet* içinde (ss. 303–327). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Afyonoğlu, M. F. ve Buz, S. (2021). Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Suriyelilere Yönelik Tutumu: Türkiye'nin Yedi Bölgesinde Yedi İl Örnelemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(4), 1283–1304.
- Ager, A. ve Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166–191.
- Aida, C., Laitin, D. ve Valfort, M. (2010). Identifying barriers to Muslim integration in France. *Proceedings of the National Academic of Sciences*, (52), 384–390.
- Akarçay-Ulutaş, D. ve Kırılıoğlu, M. (2020). Sosyal hizmetin gözünden sosyal uyum için bir öneri: Çokkültürlü eğitim. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 677–698.
- Akarçay-Ulutaş, Demet. (2022). Sosyal Hizmette Kültürel Yetkinlik Eğitimi: İçeriğe Yönelik Bir Sistemik Derleme Çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1248–1277.
- Ataca, B. ve Berry, J. W. (2002). Psychological, sociocultural, and marital adaptation of Turkish immigrant couples in Canada. *International Journal of Psychology*, 37, 13–26.
- Attepe-Özden, S., Pak, M. D. ve İçağasioğlu-Çoban, A. (2017). Sosyal Hizmette İyilik Hali Kavramı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 87–104.
- Ayaşlıoğlu, L. (2021). Altındağ'da Mültecilere Saldırının Düşündürdükleri. *Birikim Güncel*. <https://birikimdergisi.com/guncel/10695/altindagda-multecilere-saldiri-ve-dusundurduklari> adresinden erişildi.
- Aycan, Z. ve Berry, J. W. (1996). Impact of employment-related experiences on immigrants' psychological well-being and adaptation to Canada. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 28, 240–251.
- Aygüler, E., Buz, S. ve Güzel, B. (2020). Sosyal Uyumun Başarılmasının Önündeki Engeller:

- Niteliksel Bir Çalışma. *Journal of Economy, Culture and Society*, (63), 339–357.
- Banting, K. ve Soroka, S. (2012). Minority nationalism and immigrant integration in Canada and Europe. *Nations and Nationalism*, 1(18), 156–176.
- Baumeister, R. F. ve Leary, M. R. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, 3(117).
- Berry, J. W. (1980). Acculturation as varieties of adaptation. A. M. Padilla (Ed.), *Acculturation theory models and some new findings* içinde (ss. 9–25). Boulder: CO: Westview.
- Berry, J. W. (1990). Psychology of Acculturation. N. R. Goldberger ve J. B. Veroff (Ed.), *The culture and psychology reader* içinde (ss. 457–488). New York: New York University Press.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(46), 5–68.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697–712.
- Bevelander, P. ve Otterbeck, J. (2010). Young People's attitudes towards Muslims in Sweden. *Ethnic and Racial Studies*, 3(33), 404–425.
- Bolgün, C. (2020). *Sosyal Uyum ve Gruplararası İlişkiler: Türkiye'de Yerel Toplum ve Suriyeliler (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi.
- Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S. ve Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: a social psychological approach. *Int J Psychol*, (32), 369–386.
- Brody, R. ve Nair, M. D. (2020). *Makro Sosyal Hizmet*. (S. Buz ve M. Ç. Ayalp, Çev.). Ankara: Nika Yayınları.
- Bruce, S. ve Yearley, S. (2006). *The Sage Dictionary of Sociology*. London: SAGE Publications.
- Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Bilim*, 18(2), 37–50.
- Buz, S. ve Çevik, H. (2020). *Göç ve Entegrasyon Uygulama Alanları, Politikalar, Paydaşlar*. Ankara: Nika Yayınları.
- Buz, S. ve Dikmen, A. (2021). Zorunlu Göçte Maruz Kalan Bireylerin Psikososyal İyilik Hali. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 227–250.
- Cankurtaran, Ö. ve Albayrak, H. (2019). *Suriye'den Türkiye'ye Kadın Olmak*. (Şevkat Bahar Özvarış ve Türküler Erdost, Ed.). Ankara: Merdiven Yayın.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (1998). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Macmillan Press.
- Çetin, İ. (2016). Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal ve Kültürel Entegrasyonu. *Sosyoloji Dergisi*, (34), 197–222.
- Çevik, H. (2021). "Din Kardeşlerimiz" ile "Ülkemde Suriyeli İstemiyorum" Arasında Sosyo-Kültürel Entegrasyon Politikaları. *Praksis*, (56).
- Clements, B. (2013). Explaining public attitudes towards the integration of Muslims in british society:

- The "solidarity of religious". *Journal of Contemporary Religious*, 1(28), 49–65.
- Contucci, P. ve Sandell, R. (2015). How integrated are immigrants? *Demographic Research*, 33, 1271–1280.
- Cuche, D. (2013). *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*. (T. Arnas, Ed.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Cumhuriyet. (2021). Altındağ'da gerilim büyüyor; Suriyelilere ait ev ve işyerlerine saldırı. Ankara. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/altindagda-gerilim-buyuyor-suriyelilere-ait-ev-ve-isyerleri-taslandi-1859838> adresinden erişildi.
- Deniz, A. Ç., Ekinci, Y. ve Hülür, A. B. (2016). Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Mekanizmaları. *SBARD*, (27), 17–40.
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. London: SAGE Publications.
- Doğan, F. (2019). *Yabancı ile Bir Arada Yaşama ve Ötekileştirme: Mardin Halkının Bakışından Suriyeli Sığınmacılar (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Doucet, A. ve Mauthner, N. (2008). Qualitative Interviewing and Feminist Research. P. Alasuutari, L. Bickman ve J. Brannen (Ed.), *The SAGE Handbook of Social Research Methods* içinde (ss. 328–343). London: SAGE Publications.
- Ekici, H. (2019). Türk Toplumunda Suriyelilere Yönelik Algılanan Tehditler ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 695–730.
- Ekinci, Y. (2015). "Misafir dediğin üç günlük olur!": Suriyeli Sığınmacılar ve Sosyal Dışlanma. *Birikim Dergisi*, (311), 48–54. doi:10.1145/3132847.3132886
- Entzinger, H. ve Biezeveld, R. (2003). *Benchmarking in Immigrant Integration*. Rotterdam: European Commission.
- Erder, S. (2006). *Refah Toplumunda Getto*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Euronews. (2021). Altındağ'da Suriyelilere ait iş yerlerine saldırı: Valilik olayların sona erdiğini duyurdu. Ankara. <https://tr.euronews.com/2021/08/11/ankara-alt-ndag-da-suriyelilere-ait-ev-ve-is-yerlerine-sald-r> adresinden erişildi.
- Fusch, P. I. ve Ness, L. R. (2015). Are we there yet? Data saturation in qualitative research. *The Qualitative Report*, 20(9), 1408–1416.
- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2014). *Essential Concepts in Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- GİGM. (2018). *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023*. Ankara.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2021). İstatistikler- Göç Alanındaki Güncel Sayılar. 10 Ekim 2021 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/guncel-veriler> adresinden erişildi.
- Gül, M. ve Şaşman-Kaylı, D. (2022). Türkiye'deki Suriyeli üniversite öğrencilerinde sosyal dışlanma algısı üzerine nitel bir araştırma: Uşak üniversitesi örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 985–1007.
- Güldalı, P. Ş. ve Buz, S. (2021). Küreselleşme, Hareketlilik ve Sosyal Hizmet: "Düzensiz" Göç ve Ulusötesi Sosyal Hizmet Uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*

Dergisi, 23(2), 699–722.

- Güney, Ü. ve Konak, N. (2016). Bolu'da Suriyeli ve Iraklı Sığınmacılar: Milliyetçilik, erillik ve vatandaşlık temelinde öteki algısı. *Alternatif Politika*, 8(3), 506–535.
- İçağasıoğlu-Çoban, A. ve Turşucu, A. D. (2019). Geleceği İnşa Etmek: Uyum, Bütünleşme, Kültürleşme Suriyeli Mülteciler Örneğinde Kavramsal Bir Tartışma. U. Tekin (Ed.), *Sosyal Hizmet Kongresi 2018: Mültecilerle Sosyal Hizmet içinde* (ss. 88–93). İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları.
- İncetahtacı-Günel, N. (2020). *Türkiye'de Bulunan Suriyeli Ailelerin Karşılaştıkları Sosyal Sorunlar ve Bu Sorunlarla Baş Etme Yöntemleri: Gaziantep Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi.
- IOM. (2019). *International Migration Law- Glossary on Migration*. www.iom.int adresinden erişildi.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Mason, J. (2002). *Qualitative Research*. London: SAGE Publications.
- Mazlumder. (2014). *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar Raporu*. İstanbul. <https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/mazlumder-kamp-disinda-yasayan-suriyeli-kadin/1116> adresinden erişildi.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2016). *Nitel Veri Analizi*. (S. A. Altun ve A. Ersoy, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Yayın Odası.
- Orhan, O. ve Gündoğar, S. (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*. Ankara. http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf adresinden erişildi.
- Özçürümez, S. ve İçduygu, A. (2020). *Zorunlu Göç Deneyimi ve Toplumsal Bütünleşme Kavramlar, Modeller ve Uygulamalar ile Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özyurt, C. (2011). Küreselleşme ve Kimlik Etkileşimi; Modern, Postmodern ve Küresel Kimlik Sorunu. E. Eğribel ve U. Özcan (Ed.), *Değişim Sosyolojisi Dünyadan ve Türkiye'de Toplumsal Değişmeler içinde* (ss. 506–538). İstanbul: Kitap Yayınları.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Pepworth, J. ve Nash, M. (2017). Finding “a safe place to cry”: A Review of Research and Evidence Informing Social Work with refugees and New Settlers in Aotearoa New Zealand. *Aotearoa New Zealand Social Work*, 21(1–2), 48–59.
- Şahin-Taşgın, N. (2021). Göç ve Sivil Toplum, Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Hizmet: Sorun Alanları ve Vaka Örnekleri. *Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Hizmet içinde*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Saunders, B., Sim, J., Kingstone, T., Baker, S., Waterfield, J. ve Bartlam, B. (2018). Saturation in

- qualitative research: exploring its conceptualization and operationalization. *Quality & Quantity*, 52(4), 1893–1907.
- Savran, S. (2020). *Ankara'daki Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Farklılaşan Gündelik Yaşam Pratikleri: Altındağ Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Gazi Üniversitesi.
- Saygın, S. ve Hasta, D. (2018). Göç, Kültürleşme ve Uyum. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler - Current Approaches in Psychiatry*, 10(3), 312–323.
- Stuart, J. ve Ward, C. (2011). A question of balance: exploring the acculturation, integration and adaptation of Muslim immigrant youth. *Psychological Intervention*, (20), 255–267.
- Taşkesen, S. (2021). *Aidiyet Siyaseti İçerilme, Dışlanma, Siyasal Tercihlerimiz*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Ward, C. ve Rana-Deuba, A. (1999). Acculturation and adaptation revisited. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30, 422–442.
- YUKK. (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu-6458 Sayılı Kanun*. Ankara.
- Yuval-Davis, N. (2004). Borders, Boundaries, and the Politics of Belonging. S. May, T. Modood ve J. Squires (Ed.), *Ethnicity, Nationalism, and Minority Rights* içinde . London: Cambridge University Press.